

# Nagybácsik Diké körül

Pongrácz Tibornak

Volt 2018-ban egy igazságról szóló konferencia a debreceni egyetem filozófiai intézetében. Előadásom címéül ezt adtam: „Az igazság stílusai”. Szövege azóta megjelent a *Teóriák stílusai* című könyvemben [Akadémiai Kiadó, 2021]. Előadásom elé szántam ezt a – már akkor látnom kellett – bevezetésnek sajnos hosszúra nyúlt, csak később befejezett, faustian égi–földi (földalatti) színterű, játékos esszé-prológot.

Igazságok és tények *utáni* kort élünk, a *posttruth* [igazságkamu] és *Postfaktizitát* [tényelhagyás] korát, hasít bele villám erővel a jelenkor emberébe a felismerés. Ám igazság szerint e felismerés megtörténte el is gondolkodtathatná őt. A logikának ugyanis muszáj volna azt mondatni vele, hogy a ténylegesség és igazság felismerésének ez a villámló eseménye arról, hogy *hiányuk* mily korában él is itt e földön, ezek szerint még *jelenkora előtről* való kell, hogy legyen, melyet most igazság utáni kornak nyilvánít. Vagy mégsem? Faggatóra is foghatná magát arról, volt-e módja megfigyelnie igazságának villámló alakzatát. Vagy pusztán egy felvillanást látott a szeme sarkából? Netán csak egy mennydörgő robajra kapta fel a fejét?

Ha jelenkorunk az igazság utókora, afféle *posthistoire*-ja, vajon milyen lehetett az igazságnak talán sohasem volt, legfeljebb a mítoszok, mesék idejébe vezető őskora, *posthistoire*-ja, előtörténete?

„A villám a belső megvilágosodásnak, az igazság hirtelen felismerésének valamennyi kultúrkörben fellelhető archetipikus szimbóluma... A villámlást követő mennydörgésben az istenek hallatják hangjukat” – írja a meseszakértő Paul Emmanuel Müller [ford. Kovács Krisztina]. Való igaz, ráismerve az igazságra, ezt mondjuk: úgy ér bennünket, *mint derült égből a villámcsapás*. Fentről csap le hirtelen, az istenek tüzes levegőjű [*aithér*] szférájából, az elsötétült ég előjelei nélkül, minden előzetes emberi számítgatást kiiktatva vagy annak elébe vágva.

A filozófiai mítoszok képe is hasonló az engesztelhetetlen, könyörtelen, emberen túli igazságról. Példa rá a hérakleitoszi Logosz tüze, mely fellobban mértékre, kialszik mértékre, olyan ütemre, amelyet biztosan nem az ember diktál. Ha égből jövő, onnan eredő tűz ez, úgy eredeztetője nem lehet más, mint a villám. Így azt is vallanunk kell az epheszosi hegytetőn, Hérakleitosz mellett kuporogva a tűznél, hogy ez a tűz, amelyet fellobbant a villám ereje, majd pedig ellobbant egy másik égi vihar szele, hogy aztán vele új villámot hozzon, olyan mérték képe, amely *nem emberléptékű*. Parmenidész is az égi tüzet tanítja igazságként: „Meg fogod ismerni az aithér születését és az aithérban lévő összes / jegyet és a Nap tiszta, világosan fénylő / fáklyájának pusztító munkáit, és hogy ezek honnan erednek”. [Ford. Steiger Kornél.]

Az ember eredetileg úgy tartotta hát, hogy az igazság villáma a *mértéknélküliség* mértéke szerint éri őt. Kérdés, igaza volt-e.

\*

Nem, mintha nem akarta volna már kezdetben is a mértéken túli igazságot a *megértés mértéke* alá vonni. Gondoljunk arra a kevésbé épületes, habár kétségkívül *emelkedett* képre, melyet Arisztophanész ábrázol gúnnyal a *Felhők*ben. Itt, emlékezhetünk, az akkoriban még természetkutató Szókratész a színpad fölötti emelőkosárból veszi szemügyre „isteneit”, a Felhőket.

Sokáig foglalkoztatott, hogy Szókratész miért végez itt közelnézeti felhővizsgálatot. Szókratész a legfelső aithér-istenhez és a lentebbi felhő-anyaistennőkhöz intézi imáját. „Oh fejedelem úr, végnélküli Lég, ki a földet tartod emelten, / S ragyogó Aether, s ti nagy istennek, villám-dőrej anyjai, Felhők, / Oh jertek elő, kegyes Asszonyaim, a bölcs szava által idézve.” [Ford. Arany János.] De miért is van Szókratész fenn a kosárban? „Mert nem talál föl égi dolgokat / Elmém, ha föl nem függesztem, s ha könnyű / Eszem a hasonló légbe nem vegyül.”

Szókratész tanítása a komédiában az empedoklészi szent Tölcsér körül forog, amely a fény és sötétség, teljesség és töredékesség, szeretet és viszály örvénye. Tudni véli azt is, hogy a felhők „villám-dőrej”-t, mennydörgés hozó „hengergőzésének” oka az istenség forgatta „aetheri tölcsér”. Szókratész tehát azért emelteti magát az „égi dolgok” közelébe, és vegyíti elméjét azokkal „hasonló légbe”, hogy a *villám*, vagyis az isteni igazság okát vizsgálja. Azt akarja saját szemével látni, hogy az *aithér*, az istenek tüze miatt, mi módon, miféle felhőtölcséren keresztül örvénylik le a földre, a halandók világába.

\*

De meglehet, hogy csak a régi mesék és a preszókratikus filozófiai mítoszok történetei vallanak emberen túli igazságeredetre. Hiszen: a francia *Enciklopédia* eredeti címlapján az Igazság istennője már éppenséggel *földi dicsfénytől* övezve jelenik meg. Mellette egyik oldalán ott látni az Értelmet [aki letépné az igazság fátylát], másik oldalán a Képzetet [aki virágfűzérrel akarja díszíteni], előtte pedig – háttal neki – a felfelé tekintő Teológiát [aki a megvilágosító fényt nem a *földi igazságnál* keresi, hanem még mindig az égben]. Az elektromossággal kísérletező Lichtenberg is szószólóként áradozik a 18. századról, hogy benne személyesítse meg a villámlások földi uralásának korát: „Meghatároztam a Föld alakját. Az égen a villámot megzaboláztam, szobámban pedig ezt a villámot, mint a pezsgőt a palackból, varázsoltam elő.” [Idézi Simonyi Károly.]

Egy mai történetmondó [Nádas Péter] sem hisz immár az igazság villámló erejében: az „igazságot nem kíséri égzengés, fénye nem világítja át az éjszakánkat”. Nietzsche *Zarathustrája* óta tudnivaló az is, hogy az igazmondás útja éppen a hazugság-képes beszéden át vezet [ford. Kurdi Imre]: „Aki hazudni nem bír, az igazságot sem ismeri.” Az pedig végképp nem a villámcsapás *hevével* ér bennünket, hanem az ironia jeges *hűvösségével*, amit Esterházy Péter ír: nehéz úgy hazudni, ha nem ismerjük az igazságot. Vajon mi mondható *igazságnak*, ha nem ez?

Ezzel a kör be is zárult. Hazudni kellene tudnunk az igazsághoz, ehhez azonban ismernünk kellene az igazságot, akár az Értelem vagy Képzet földi erejével, akár a Teológia égi hatalmával, csak hogy erre éppen a hazudni-tudás képesítene. Merre van hát az igazság? Ezen az égi-földi körön belül vagy kívül? *Hol lakik az igazság?*

\*

Nem fűben-fában. Nem sehol, és nem is mindenütt. Nem valakiben, nem valami-  
ben. Nem megfelelésben vagy kételyben, nem logikai dedukcióban, tudományos  
indukcióban vagy feltételező abdukcióban. Nem összhangban vagy káoszban. Az  
igazság hajlékának alapja nem égi, nem földi. Az igazság lakhelyének sem gondno-  
ka nincs, sem tervezője és alkotója. Az *igazság* – nem az, ami.

Ezért nem az *igazságról* próbál szólni ez az előadás, nem annak valaminő EGY-  
IGAZ mivoltáról. Hanem három igazságválfajról, amelyek meggyőződésem szerint  
együtt teszik ki a TÖBB-IGAZ terét. Ez a három válfaj nem a Nietzschétől „morá-  
lon kívüli értelemben” tárgyalt hazugság és igazság egyike vagy másika, bár a ha-  
zugság-alcájú igazság homéroszi költőktől és krétai filozófusoktól ismert formája  
kezdettől fogva örvendett bizonyos hírnévnek. Amikor a most tárgyalandó igaz-  
ság-válfajok alakot öltöttek, még nem voltak közkincsek Dikének, az igazság és  
igazságosság finom lényű istennőjének adományai: *megfelelés* a dolgokkal, *kon-  
szenzus* másokkal, *koherencia* és *konzisztencia* a rendszerben. Akkor még maga  
Diké sem volt sehol. A most szóba kerülő igazságválfajok mitikus alakjai máshol és  
korábban keresendők.

A *Mi az igazság?* köztudottan régi keletű kérdésére nem kevésbé régi keletű  
válasz ez: *Ki tudja? Csak a Jóisten tudja, mi az igazság!* De a kérdésre szokás baljós-  
latúan is felelni. *Hol lakik az igazság? Majd megtudod, ne félj!* Hadd vonjam össze a  
két – rezignált és fenyegető – válaszváltozatot: *Csak a Jóisten tudja, mi az igazság,  
de, ne reménykedj, egyszer majd megtudod te is!* Ez a két, népi bölcsességű, meg-  
ejtően kétes összhangú frázis többet árul el az igazság hallgatag, szakadék-mélyi  
dilemmáiról bennünk, mint az igazság-traktátusok java.

Ha nekem kellene választ adnom a kérdésre, hogy *Hol lakik a ki-tudja-mifé-  
le-igazság?* – amelynek *megtudása* azonban, ha fenyegetésként is, de napnál vilá-  
gosabban és halálbiztosan előlegezve van –, akkor Schiller *Kunfűciusz-mondások*  
című versének utolsó sorát választanám: „Und im Abgrund wohnt die Wahrheit”.

*Az igazság pedig a szakadékban lakozik.*

\*

Schiller költői szava többet mond ki, mind valószínűsíthető filozófiai eredetije, Dé-  
mokritosz mondása (B 117): „a mélyben van az igazság [elrejtve]”. Schillernél az igaz-  
ság lakhelye a szakadék, az *Alapja-Nincs*. Ott lakozik az igazság, lenn, a *szakadék-  
ban*. De pontosabb volna így szólni: ott *lakoznak*.

Hiszen az igazság, mint mondtam, három stílusválfajban létezik, méghozzá  
testvéri együttélésben. Karakterstílusként: mint *kinek-kinek a maga igazsága*. Min-  
tázatstílusként: mint az igazságokat hitelesítő alapok, a *tudományos gondolkodá-  
si-érvélesi stílusok irányzatkészlete*. És ellenpontstílusként: régi néven nevezve őket,  
mint a szükségszerűnek, változatlanak hitt, de önkényesen kijelölt észigazságok,  
illetve az időbeli, változó, de jelenleg cáfolhatatlan *tényigazságok* ellentétes pólusa.  
Ez utóbbi, jól látszik, kétirányú igazság. Az ész és szív igazsága a biztonság megle-  
lése felé húz, az értelem és tudás igazsága a bizonyosság megszerzése felé. Elfajult,  
végponti változatukban pedig az előbbi a fundamentalizmusig is elérhet, miként az  
utóbbi is fanatizmusba torkollhat.

A karakterstílusok, mintázatstílusok, ellenpontstílusok teszik ki tehát az igazság stílusainak három válfaját. Különnemű, eltérő aspektusú fajtáik így élnek együtt, testvéri hármásban. Hogyan? Ezek szerint három testvéri igazságválfaj volna, mely a *szakadékban lakozik*, túl az emberektől birtokolni vélt mértéken? Ez a kép és ez a kérdés nem éppen egy mai, filozófiai témájú konferencia-előadásra való, elismerem. A görög mítoszok azonban tudtak három testvéróriásról, akik szakadékos barlangmélyekben lakoztak, és volt köztük az igazsághoz. Ők adták a Küklopszok első generációját. Ez a három igazságfivér, Uranosz és Gaia, az Ég és Föld három küklopsz-fia lenni, a mélységben lakozott, ki-ki saját alapja-nincs szakadékában, testvéri különműségben, ám egyúttal rokonságban is. Az igazsághoz fűződő, egyenesági rokonsági viszonyukat jelzi, hogy hűgukat így hívták: Themisz, akiben az igazságos belátás istenét tisztelték a görögök. Diké, az igazság istennője pedig az ő lánya volt.

\*

A három igazság-fivér nagybácsi mindegyikének beszélő neve van: *Brontész*, *Argész*, *Szteropész*. Nevük eredetéből így lehet azonosítani őket: *Mennydörgés*, *Felvillanás*, *Villámlás*.

Ezek szerint a villám-kovácsok alakjait alkotta meg velük az archaikus képzelet. Mondhatni, a halandókba eredetileg ennek a három szörnyfivérnek a keze-munkája nyomán hasított bele *villám erővel* az isteni igazság, hogy aztán, mint lenni szokott, az elhalt robaj után többnyire újra visszanyerje erejét a rettentő, emberi sötétség – kívül-belül egyaránt. Ők lehetnek a legősibb igazságalkotók, még ha nem is értettek az igazság-megőrzéshez, a felvillantott igazság megtartásához, azaz az igaznak-tartáshoz.

Brontész, Argész, Szteropész; *Mennydörgés*, *Felvillanás*, *Villámlás*. Mitől igazságjelképek ők?

Van úgy, hogy a már megtörtént igazságtörténet robaját érzékeljük magunkban, ezt is csak utólag; ilyenkor két fülünkkel kétfelé füelve, a hangok és visszhangok *ellenpontjai* felé hallgatózva igyekszünk bemérni a csattanásból, hogy merre csapott le ránk vagy bennünk az igazság villáma.

De van úgy, hogy épp csak felvillanni látjuk az igazságot, ahogy az hirtelen bevilágít egy eddig homályban maradt eseményt, egy jellegzetes kinézetű tájat, a valóságnak a sajátos alakját, amely, még ha csak villanásnyi időre is, de hamisítatlanul, *karakteresen* és pontosan olyannak képes mutatkozni, amilyen ő maga.

És végül van úgy, hogy nem mennydörgés, nem is felvillanás tudatja az igazságot, hanem szabad szemmel is látható villámok adnak képet róla. Ám ezek alakja mindig más, egyszer ilyen, másszor olyan; mintájuk eltérő, kinézetük különböző. Legfeljebb igazságalkotási módszerük *mintázatát* nyomozhatja az ember: hogy amit lát, az vajon gömbvillám-e vagy egyenes rajzú villám, szárazvillám-e vagy felületi villám, és tűnődhet utána azon, hányféle módon, hány igazságsztenderd révén képes kiderülni az igazság – mint derült égből a villámcsapás.

\*

Brontész, Argész, Szteropész; *Mennydörgés*, *Felvillanás*, *Villámlás*.

Sorsukhoz tartozik, hogy a halandókba belehasító villám halálos ereje ezt a három óriásfivért is elérte. Zeusz villámokkal ölte meg gyógyító unokáját, Aszklépioszt, aki az embereket is szerette volna kigyógyítani halálos betegségeikből, a halálból. Csakhogy ezzel megsértette az *istenek igazságát*, azt, hogy csak nekik van joguk a halhatatlansághoz. Zeusz könyörtelenül megölte. Mire Zeusz fia, Apollón, a halálra sújtott Aszklépiosz apja, bosszúból megölte Zeusznak ezt a három villám-kovács küklopszát. Ennyit az isteni igazságszolgáltatás mélységeiről – az istenek között.

Brontész, Argész, Szipherész ezért egyszersmind a *halandó igazságok jelképei* is lettek. Az égi tűz, az aithér-villám immár csak földi tűzből készül. Ide is csap le, fölégetve a földet. Ahogy az örök igazságok is időbeliekből születnek, és azokká is lesznek – *idővel*.

\*

És ha már sorsról és időről van szó: kár, hogy a három igazságfivér nem érte meg az istenekkel, történetesen éppen a vesztüket okozó Zeusz családdal való, közelebbi rokonságot. Azt, hogy lássák, amint Zeusz majd elveszi hűgukat, Themiszt, az *igazságosság* istennőjét. Kár, mert így nem érték meg, hogy megismerjék saját unokahúgaikat, Themisz és Zeusz három lányát, és felismerjék rokon vonásaikat velük.

Ez a három unokahűg a Sors három istennője volt. A három bosszúálló Moira (Párkák): *Klóthó*, aki fonja az emberélet szálát, *Lakhészisz*, aki sodortatja, és *Atroposz*, aki elvágja. Micsoda találkozás lett volna ez velük! Hiszen: sötétség-lakók voltak ők is, csak nem az *igazságot alkotó* barlang-mélyeké, hanem az *igazságot beteljesítő* éjszakaké.

A rokon vonást nemcsak abban fedezhette volna fel egymáson egyfelől az igazságosság három fiútestvére, a küklopsz-nagybácsik triója, másfelől az igazságosság háromtagú lánykoszorúja, a démon-unokahűgok hármasa, hogy igazságosztásuk *sötét ereje* minden emberi mértéket meghalad. Hanem abban is, hogy nevük, akár a nagybácsik nevét vesszük, akár az unokahűgokét, *folyamatot* ad ki.

Sorba is állhattak volna játékosan, egymással szemben, az igazságok férfiasan kemény teremtoi és nőiesen könyörtelen bevégzői. Olyan lett volna így együttesük, mint egy folyamatára szemléletes élőképe. Egyik oldalon áll három küklopsz: a *megjelenő igazságot* képviselő Felvillanás, Villámlás, Mennydörgés. Velük szemben, a másikon az ő három démon-rokonuk: a *megítélő igazság* jelképeként az élet-fonalak Fonása, Megsodrása és Elvágása. Soha vissza nem térő alkalom lett volna megörökíteni ezt a meghitt, *családi* egymásra találást a megjelenő és a megítélő igazság alvilági szörnyei és démonai közt.

\*

Apropó, soha vissza nem térő alkalom egy múlandó családban. A démonikus sors-istennőknek is voltak testvérhűgaik. Ők lehettek volna ennek az elmulasztott, nagy, családi találkozásnak a *tanúi*.

Bizonyára ők is szívesen elnézték volna ezt az örökre elmaradt, meghitt jelene-t, amely azonban a halandóvá tett igazság-nagybácsik sajnálatos agyoncsapása

miatt megghiúsult. De értetlenül biztosan nem álltak volna az előtt, hogy távoli felmenőik halandóvá lettek lefokozva. Nem lepődtek volna meg, hogy Apollón boszszúból megfosztotta unokagyilkos apjának villámkovács-alkalmazottait azok dolgos örökkévalóságától. Ezek a szelíd testvérhúgok ugyanis a *halandóság* jelképei voltak: a *Hórák* (évszakok, órák), a *múló idő istennői*.

Nem tudom, valóban „boldog kor” volt-e a görögöké, mint a fiatal Lukács írta regényelmélete nyitómondatában. Nem hiszem, hogy útjaik eleve hazatalálásra voltak teremtve; honvágyuk evidens beteljesedésre, és, hogy kalandjaik soha nem váltak eltévedéssé kívül-belül. Ennél mintha többet tudtak volna a görögök az igazság útjairól is. Tudták: az Igazság mitológiai nagycsaládja talán éppen attól nagy, hogy a villámcsapás-igazság megjelenése és démonikus teljesedése, vagyis feltűnésének sorsszerűsége és bevégződésének végzete egyaránt *túl van az emberi mértéken*, és ettől rokonai egymásnak.

Nekünk viszont talán azt kellene észben tartanunk, hogy a mi mostani, időbeli igazságaink ama régi, igazságteremtő szörnyek és igazságosztó démonok utódai, távoli leszármazottai – még ha múlandó, alig felismerhető alakban is.

\*

Igaza lehet Esterháznak: amióta nem ismerni föl mennykövek fényéről, robajáról az igazságot, hazudni is sokkal nehezebb. Az igazságszörnyek korszakában talán a hazugságoknak is könnyebb dolguk volt, ha nagy formátumot akartak kapni. Erre szolgált a *hazugság álcájú igazság* különös képlete.

A „költők sokat hazudnak”, idézi fel Arisztotelész a korabeli közmondást; a krétai Epimenidész pedig fennen hirdette, hogy „minden krétai hazudik”. Minden *krétai...?* Tűnődöm, hogy Epimenidészt mi ihlette a mondás ötletére azon a triviális indokon túl, hogy ott volt a lakhelye. Talán az, hogy a maga igazságát kereső és majd beteljesítő Odüsszeusz, amikor hazatért Ithakába, *krétainak hazudta magát*. Így hát épp egy kétségtelen *hazugság* segítette hozzá Odüsszeuszt, hogy a sors igazságot szolgáltasson az ő keze által. És – hogy a kép teljes legyen – az igazságszolgálat e kivételes, bár vitatható példáját épp Homérosz, a „sokat hazudó” költők egyike adta hírül.

Hadd tiszteljem meg ezzel a rövid, közbevető megjegyzéssel az igazságbarát krétai hazugság-inkognitóját, amelyet joggal nevezhetnénk a görögöknél egyben az „igazság megtévesztéses útjának” [Kierkegaard] is. A hazugság álcájú igazság homéroszi és epimenidészi kettősével, Möbius-szalaghoz hasonlóan megcsavart példájukkal, ezzel a *szin-kretista* – értsd: a *krétaiak együttesét* idéző – észrevétellel még tartoztam [minek is?] a *magam igazságának*.

\*

Mindebből nyilván kiderülhet, hogy számomra az igazság égi védnöke nem Diké istennő, nem Themisz lánya, akinek fúria-nővéreire legkevésbé sem emlékeztető, királyian nemes színe elé még Parmenidész is oda kívánczolt. A saját barlangmélyüket lakó nagybácsik, az igazság Brontész, Argész és Szipteropész neve és alakja

jelképezte válfajai ősi, *barbárabb szerzetek*, mint az ő másodgenerációs unokahúguk, Diké. Az Igazsággal egylényegű Igazságosságnak ez a civilizált istennője lesz az, aki majd igyekszik elhíttetni a világgal Lustitia képében, hogy mindig pártatlanul ítélhet, kezében mérleggel, két nem kevésbé civilizált testvéralakja, a Béke és a Törvényesség körében. Elképzelem, hogy a barbár igazság-kovácsok mennyi hitelt adhattak volna ennek az elhíttetésnek, a pártatlan igazság megdicsőülésének. [Nagyjából annyit, mint most egy analitikus vagy egy fenomenológus adna ennek az előadás-prológnak.]

Brontész, Argész, Szeropész – ők lehetnek *Diké egykori nagybátyjai*. Vad igazságszörnyeknek születtek, akik nem adtak a pártatlanság látszatára sem. Egyszeműek voltak, mint utódaik, akikkel elbánt az immár a hazugsággal is jól bántó Odüsszeusz. Nem tudtak más szemmel látni, csak azzal az eggyel, amely adatott nekik. De dupla szemmel sem tudtak volna úgy fölébe magasodni a pártatlanság fényével tündöklő látszatoknak, ahogy ezt a belátó Diké, a mérlegelő Lustitia teszi.

Ők: kovácmestereknek rendeltettek, az igazság ércnél maradandóbb mérlege készítőinek, nem használóinak. Nem elvakultak voltak, csak egyszeműek; egyetlen szemük is a szakadék-mélyi sötéthez szokott. Ama sötéthez, ahol az igazság *el-nem-rejtetten*, a majdan felvillanó, villámló, mennydörgő erőt épp összegyűjtve lakozik.

Ezek a Diké-rokon igazságszörnyek, a küklopsz-nagybácsik, mint sorsdémon unokahúgaik is, *még tudhatták, hol lakik az igazság*. Nem az isteni, tüzes égi körök magasában, az aithér fényében, és nem is a halandók közt igaz tudás és tudott igazságosság alakjában. Hanem ott, ahol az igazság irtóztató ereje, amely a halhatatlanokéval vetekszik, még ha rejtélyesen és talányosan is, de ellenállhatatlanul vág bele a halandók érkeibe. A halandókéba, akik aztán saját értelmi sztenderdjeik, érvelési stílusai szerint tartják majd igazságnak őket.

Állítólag Szolóné volt a mondás, hogy a mérték tartja minden dolgok határát. A Diké-rokonsággal büszkélkedő, barbár igazságszörnyek alighanem tudták azt is, hogy az ő emberi mértékkel *tarthatatlan* villám-igazságuk majd megszelídítve, *igaznak tartva* [für-wahr-halten] lesz az embereké, tűzhelylángként, amelynek fénye halandókat melenget és vigasztal.

\*

Nos, lássuk végül a Diké-nagybácsik csoportképét, mint egy elemi iskolai tablón az igazság legelemibb és legrégebb *alma materéből* – innen, az igazságok és tények utáni korból, tehát egy fölöttébb kétes távlatból visszanezve.

Ez itt Argész, a felvillanás: a *karakterstílusú* igazságok küklopszja. Barlangnyílásának kétes felirata Camus-tól való [ford. Vargyas Zoltán]: Az ember saját igazságainak börtönében él. [Ez jelentésében is kétes. Ha *nem élnénk* „saját igazságaink börtönében”, akkor vajon szabadok lennénk-e inkább, vagy pedig élni nem tudnánk-e egyáltalán?]

Ez itt Szeropész, a villámlás: a *mintázatstílusoknak* talált igazságoké. Az ő barlangja fölött ez a kétes érvényű, ám ősrégi felirat állna: Az igazság száma négy. [Kétes érvénye triviális. Vajon ez a szám miért nem egy, kettő, három vagy öt?]

Ez itt Brontész, a mennydörgés: ő az *ellenpontstílusú* (metastílusú) igazságok kováncsmestere, aki minden igaznak-tarthatót az időbeliség és időtlenség, biztonság és bizonyosság, elvek és tények ellenirányai felé kalapál szét. Az ő barlangvésete a villámkalapálás hangját idézi, habár egy szintén kétes kicsengésű verssorral Reviczky Gyulától: Az igazság hangja legszebb. [A kétséghez: „S mégis, a mit átéltem, / A miért küzdök, hazug álom.”]

Ezzel az égi és földalatti, ám mindkét színterén játékos prológ-záróképpel hadd helyezzem a jelen igazság-előadást az ő kétes védnökségük alá.

Bacsó Béla

## Kalon – Prepon

„Schön, im Griechischen kalos, greift weit über das hinaus, was den Sinnen gefällt. Es ist ebenso ein Ausdruck für das, was in einer Gesellschaft anerkannt ist und in aller Geltung steht.”  
Hans-Georg Gadamer – Schönheit!

Ha belebocsátkozunk a kettős és egymástól gyakran alig elválasztható fogalom magyarázatába, aligha kerülhetjük el, hogy vagy valaminő megfakult szépség-eszme igézetében éljünk, vagy pedig egyfajta etikai magatartásminta felől ítéljünk a művekről. De vajon nem éppen az határozza meg egész esztétikai állapotunkat, hogy az érzékeinket megragadó, egyben az, amit elfogadunk, ami aztán egyre inkább megerősítést is nyer általunk, végül képes a bennünk és másokban munkáló általánosan elfogadható ítélet felé utat nyitni? Ezért, amikor Gadamer – teljes joggal felidézve a görög ismeretet – a *phronesisz*-t jelöli meg olyan *erénynek*, ami nem pusztán az ítélő tudat kiváltsága, hanem annak lehetőségét nyitja meg, hogy az ember kitegye magát a bizonytalanságnak, midőn megütközik a kérdéses helyzettel, ami az élethelyzetben, vagy akár egy szövegértés kapcsán elébe kerül. Ennek persze lényeges eleme, hogy az itt feltáruló *tudás* másokkal megosztott, valamint nem alkalmazható tetszőlegesen bármely esetben. Ezt nevezi Heidegger korai Arisztotelész-olvasatát követve Gadamer olyan gyakorlati tudásnak, amely elválaszthatatlan attól, ahogy az ember *van* [*Wissendsein*],<sup>2</sup> ami során a helyzetben elérhető legjobbat keresi. Minden ilyen *tudás*, értelmes válasz egy adott helyzetre.

Az *Igazság és módszer* így fogalmaz: „Nem csupán azt a képességet jelenti, hogy az egyest aláfoglaljuk az általánosnak, s melyet 'ítélőerőnek' nevezünk. Sokkal inkább egy pozitív etikai mozzanat érzeteti benne hatását, mely bekerül a *sensus communis*-ről szóló római-sztoikus tanításba.”<sup>3</sup> Ha tehát ennek az *erénynek* a gyakorlása

1 Hans-Georg Gadamer, *Schönheit* [1970] = *Idee. Zeitschrift für Ideengeschichte*, Heft I./1. 2007, 99.

2 Vö. Uő., *Einführung* = *Aristoteles, Nikomachische Ethik VI.* ford. és előszóval ellátta Hans-Georg Gadamer, Klostermann Verlag, 1998, 8., valamint Martin Heidegger, *Platon: Sophistes* [1924-25] kiad. von Ingeborg Schüßler, Gesamtausgabe 19, 2018, 138.

3 Gadamer, *Igazság és módszer*, ford. Bonyhai Gábor, Gondolat, Budapest, 1984, 38.